

In gesprek met: Egbert Ribberink

Durk Hak

Secularisatie, ontkerkelijking, en (nieuwe) vormen van spiritualiteit vormen belangrijke vraagstukken in de godsdienstsociologie. Ongelovigheid en atheïsme daarentegen stonden tot voor kort nauwelijks op de onderzoeksagenda. In november 2014 werd door een van de weinige onderzoekers die zich hier wel mee bezig houdt voor leden van het Werkgezelschap *Godsdienstsociologie en Godsdienst antropologie* (<http://www.wgsga.nl/>) het onderzoeksproject *The impact of religious cultures on secular Europeans* uit de doeken gedaan. Die presentatie was aanleiding voor een *In gesprek met: Egbert Ribberink* (*1981).

Wat bracht hem tot dit onderwerp, en wie is Egbert Ribberink? Zijn studie in Wageningen, *Management of Agro-Ecological Knowledge and Social Change*, valt niet direct te verbinden met onderzoek naar ongelof en atheïsme. Wel is hij sinds 2004 werkzaam bij de stichting Agapè, ‘waar hij verschillende taken heeft gehad als studentenwerker, teamleider en projectleider’. Agapè is volgens eigen zeggen: ‘*een beweging van christenen die mensen stimuleert om te geloven, te groeien en te gaan. Samen maken we Jezus zichtbaar in onze samenleving.*’ (<http://www.agape.nl>). Ligt de sleutel dan misschien hierin? ‘Nee, niet echt, eigenlijk niet’, zegt Egbert Ribberink op mijn vraag. De werkelijke gang van zaken blijkt dan ook wat prozaïscher te zijn: hij begon in 2006/2007 met plannen voor een onderzoeksvoorstel naar evangelisatie en botsing met de cultuur. Hier kwam weinig uit; ook met zijn beoogde promotor liep het niet echt. Daarop ging hij met Dick Houtman praten over zijn plannen te promoveren op zo’n evangelisatieonderzoek. Al pratende stapten ze van dit idee af en kwam er een lijstje van vijf onderwerpen tot stand, waaronder de vrouwenkwestie in de SGP (waarin de *Stichting Proefprocessenfonds Clara Wichmann* zo’n rol belangrijke speelde), alsook de publicaties en het optreden van de ‘super-atheïst’ Richard Dawkins en zijn aanhang. Dat was in 2008. Atheïsme en ongelovigheid werd het, waartoe een artikel uit 2002 over secularisatie en godsdienstige veranderingen in Nederland van Dick Houtman en Peter Mascini bijdroeg. Houtman, hoewel het onderwerp eigenlijk buiten zijn voor naamste onderzoeksgebied lag, bleek een geïnteresseerde en stimulerende begeleider. Over die keuze zegt Egbert: ‘Tijdens mijn studie in Wageningen ontdekte ik een echte interesse in het sociologisch verstaan van de wereld, en die interesse bracht mij op het idee om te promoveren. Pas daarna begon ik na te denken over een onderwerp. Dat was eerst evangelisatie en dus later

atheïsme, maar wat mij betreft was en is het onderwerp secundair aan mijn plezier in het studeren *an sich*. Daarom was een switch voor mij geen punt.'

Ribberink is en blijft een evangelikaal. Hem wordt dan ook wel eens gevraagd of geloof en onderzoek naar ongelovigheid wel samengaan. 'Het helpt vanzelfsprekend wel dat ik als gelovige geïnteresseerd ben in mijn onderwerp. Daarbij heb ik gemerkt dat gesprekken met atheïsten mij veel kunnen leren over zowel hun als mijn eigen standpunten'. Maar hij stelt nadrukkelijk dat ook voor hem de eisen van validiteit en betrouwbaarheid die aan goed sociologisch onderzoek worden gesteld gelden. Uitgangspunt van Ribberinks onderzoek blijkt een aspect van Webers rationaliseringsvraagstuk te zijn, *i.c.* de doorgaande secularisering, die uitloopt op ongelooft, is inherent aan de protestantisering van West-Europa. Behalve Webers ideeën vallen ook die van David Martin te herkennen, waar hij stelt dat de nog steeds aanwezige invloed van de 'religieus-culturele erfenis', in de gesecculariseerde Europese samenlevingen wordt onderbelicht of vergeten. En, ook ongelooft en atheïsme worden er door gestructureerd. Het verband tussen de invloed van religie op het openbare leven en de atheïstische reactie daarop kan nieuw theoretisch en empirisch licht werpen om godsdienst in seculiere maatschappijen te bestuderen. De houdbaarheid van deze stellingen staat ook in de nog komende artikelen centraal. De afronding van de promotie is gepland in 2016; als buitenpromovendus moet hij woekeren met de tijd tussen gezin, baan en wetenschap. Ondertussen heeft hij met Houtman de Erasmus Universiteit van Rotterdam verruild voor de Katholieke Universiteit Leuven.

Met Dick Houtman, publiceerde hij in 2010 in *Religie & Samenleving* het artikel 'Te ongelovig om atheïst te zijn'. Over *deprivatisering van ongelooft*, als eerste onderdeel van zijn onderzoek. Twee conflicterende redeneringen met betrekking tot de relatie godsdienst en ongelooft vormen de kern van het artikel: naarmate godsdienst onbelangrijk wordt, krijgt atheïsme meer ruimte en daarmee meer aanhangers, en de andere luidt, dat naarmate godsdienst belangrijker wordt in de samenleving wordt actief ongelooft, *i.c.* atheïsme, dat ook. Ribberink en Houtman vonden dat het ervaren van religieuze druk op seculieren gepaard gaat met een toename van het atheïsme: 'eenvoudigweg omdat het daarop een reactie vormt'. Historisch lijkt dit ook in de Nederlandse samenleving te kloppen.

In de tweede studie uit 2013: 'Deprivatization of Disbelief? Non-religiosity and Anti-religiosity in 14 Western European Countries' in *Politics and Religion* (met Houtman en Peter Achterberg, zijn Tilburgse copromotor) blijkt, dat hoe godsdienstiger het land is hoe sterker ongelooft en atheïsme zijn onder jongere generaties en de hoger opgeleiden; en in de meest gesecculariseerde landen

vinden deze opvattingen aanhang onder de oudere en lager opgeleide generaties. Ze verklaren dit door te stellen dat antigodsdienstigheid niet komt door leeftijd, ongelof of opleiding van mensen maar door de religieuze structuur en cultuur waarin ze zijn opgenomen wordt getriggerd.

Overigens, ongelof en atheïsme zijn blijkbaar actuele issues. Het gesprek met Egbert Ribberink vond plaats op 9 december, en ik vertelde hem dat op hetzelfde tijdstip het *Humanistisch Verbond* het rapport *Freedom of Thought* van de International Humanist and Ethical Union (IHEU) aan de Tweede Kamer en een aantal ambassades aanbood en daarbij demonstreerde onder de leus *Vrijheid is niet vanzelfsprekend. We moeten waakzaam zijn*. Volgens zijn op onderzoek gebaseerde verwachtingen was zijn inschatting dat de demonstranten voornamelijk uit oudere mensen zouden bestaan. (<http://www.humanistischverbond.nl/nieuws/op-de-bres-voor-freedom-of-thought>). Een dag later stuurde hij me een mail met een foto van de demonstratie met de lichtelijk triomfantelijke tekst: *‘En, wat zeg je ervan, had ik gelijk?’* De foto toonde inderdaad voornamelijk demonstrerende ouderen, maar ook enkele jongeren.

In de studie *‘Are all socialists anti-religious?’* die binnenkort in druk verschijnt in het *Journal of Contemporary Religion* wordt specifiek gekeken naar de houding ten opzichte van religie bij socialisten in verschillende landen. ‘De studie behandelt zowel religieuze als antireligieuze vormen van socialisme, en op basis van de literatuur veronderstellen we dat deze laatste varianten vooral voorkomen in Katholieke landen.’ Aan de hand van de EVS data (1990-2008) wordt deze hypothese getoetst. Hij blijkt tegen de test bestand en opnieuw wordt steun gevonden voor de stelling dat de aard van de religieuze cultuur van invloed is op de houding van niet-religieuzen.

In een volgende studie, met als werktitel *Secular Intolerance*, wordt gekeken naar de mate van acceptatie of afwijzing van de islam. Is het typerend of toevallig dat die vooral in seculiere landen plaats lijkt te vinden? En is daar, vanuit de ‘religieuze cultuur-thesis,’ een verklaring voor te geven? In het als laatst geplande onderzoek zal de invloed van het opleidingsniveau op anti-religieuze houdingen worden nagegaan. Dit thema wordt ‘veel genoemd, maar is een slecht onderzocht thema. Zowel de hoogopgeleide intellectuele intelligentsia als de laagopgeleide anomische burgers worden genoemd als meest intolerant ten opzichte van religie’. Egbert Ribberink tenslotte: ‘We werken echter op basis van voortschrijdend inzicht en het zou zo maar kunnen dat we, tegen de tijd dat we er aan toe zijn, toch een andere invalshoek kiezen die nog beter in het totale plaatje past. Dat is het voordeel van promoveren op basis van artikelen!’

Literatuur

Houtman, Dick & Peter Mascini (2002),

“Why Do Churches Become Empty, While New Age Grows? Secularization and Religious Change in the Netherlands”, in: *Journal for the Scientific Study of Religion* 41, 455–473.

Ribberink, Egbert & Dick Houtman (2010),

Te ongelovig om atheïst te zijn’. Over deprivatisering van ongelooft, in: *Religie & Samenleving*, 5/3, 209–227.

Ribberink, Egbert, Peter Achterberg & Dick Houtman (2013),

Deprivatization of Disbelief? Non-Religiosity and Anti-Religiosity in 14 Western European Countries, in: *Politics and Religion*, 6, 101–120.

Ribberink, Egbert, Peter Achterberg & Dick Houtman (forthcoming),

Are all socialist Anti-Religious? Anti-religiosity and the Socialist Left in 21 Western European countries (1990–2008), in: *Journal of Contemporary Religion*.

Websites

Agapè: <http://www.agape.nl/> (hit 18/11-2014);

Humanistisch Verbond: <http://www.humanistischverbond.nl/nieuws/op-de-bres-voor-freedom-of-thought>;

Werkgezelschap Godsdienstsociologie en Godsdienst antropologie: (<http://www.wgsga.nl/>).